

Відзив

офіційного опонента доктора філософських наук, професора Сторіжко Людмили Василівни на дисертаційну роботу Абдрахманової Міри Жуматівни «Націєтворчі та культуро творчі чинники української культури кінця ХІХ-початку ХХ століття в контексті модерного історико-філософського дискурсу», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії

Актуальність дослідження не викликає сумніву, оскільки в умовах духовного відродження України об'єктивно поглиблюється зацікавленість українською національною культурою, її багатовіковими звичаями і традиціями. В контексті політичних реалій сучасної України, цілком доречним та своєчасним є звернення дисертантки до проблем націєтворення та культуротворчих чинників української культури кінця ХІХ- початку ХХ століття, періоду, коли відкритість суспільства до змін була максимально ефективною, тому гострою є потреба формування її цілісного образу в модерному історико-філософському дискурсі.

Дисертантка вперше у вітчизняній філософській літературі здійснила ідеологічно незаангажоване систематичне дослідження джерел, що презентують реконструкцію формування і взаємодії чинників національного і культурного творення української культури кінця ХІХ – початку ХХ століття в контексті національного самовизначення.

Одержані результати дисертації мають високий рівень новизни, сутність якої полягає в твердженні, що в кінці ХІХ – початку ХХ століття українська культура була сформована як національна, що дало їй змогу стати повноцінним членом європейського діалогічного простору, а також висвітлено вплив націєтворчих та культуро творчих чинників на становлення української культури на зламі ХІХ – ХХ століття. Основні положення дисертації досить повно обґрунтовані. Дисертація в цілому має логічно

завершений характер.

Для вирішення поставлених завдань дисертантка слушно звертається до методології дослідження. Оскільки дисертаційна робота носить міждисциплінарний характер, це дозволяє авторці звертатись до надбань із галузі філософії, історії, культурології та політології. Для вирішення конкретних завдань дисертаційного дослідження використовувався метод системного аналізу, який забезпечив цілісне бачення процесу націє та культуротворення та став методологічною основою формування авторського розуміння своєрідності української культури кін. XIX – поч. XX ст.; метод текстологічного аналізу дозволив виявити авторське тлумачення філософських текстів, присвячених проблемам націє та культури творення; метод компаративного аналізу став методологічною основою дослідження світоглядних трансформацій в премодерний та модерний період; метод культурологічного аналізу дисертантка використала для з'ясування особливостей розвитку культурного процесу в історичному просторі; важливе значення для дослідження відіграв також діалектичний метод, який сприяв розкриттю єдності націєтворчого та культури творчого процесів та герменевтичний метод, який послуговувався для інтерпретації та реінтерпретації текстів.

Концептуально обґрунтованою є також і структура дисертації, яка спирається на широку базу вітчизняних та зарубіжних першоджерел. Згідно з рекомендаціями ВАК України, перший розділ роботи присвячений історико-філософському аналізу першоджерел, на яких базується концепція й основні положення дисертації. Дисертантка досліджує твори західноєвропейських мислителів, які пов'язані з націє творчою проблематикою: Ж.-Ж.Руссо, Г.Гегеля, Й.Фіхте, Б.Андерсона, Г.Кона, Дж. Гатчінсона, Е. Гобсбаума, а також українських мислителів початку XX століття, зокрема, проаналізовано твори, пов'язані з проблемами формування нації та націогенезу: В. Винниченко, Д. Донцова, В. Липинського, М. Міхновського. Авторка зауважує, що розвиток колективної свідомості

спільноти визначає рівень сформованості її культури. Вагомим теоретичним внеском для дослідження даної проблеми авторка вважає праці провідних українських учених XIX – XX століття Т. Зіньківського, О. Потебні, І. Франка, а також І. Огієнка та Є. Маланюка. Для вирішення проблем націотворення та етнотворення дисертантка звертається до творів П. Браса, Р. Брубейкера, Дж. Гатчинсона В. Лісового, М. Обушного, І. Онищенко, М. Степика, С. Сторожук.

Для розгляду динаміки процесів націєтворення, авторка звертається до аналізу етимології слова «нація», а також розкриває його поняття та феномен у колі історико-філософського дискурсу. Підкреслюється, що у модерну добу саме активність нації стає сутнісною її ознакою: у англійській та французькій традиціях поняття нації ототожнювалося з поняттям держави, в німецькій підкреслювалась єдність німців не за політичною ознакою, а за спільністю мови, культури, традицій. Вже у XIX столітті намітилися дві основні тенденції у розумінні поняття нації: політична (громадянська) та культурна (етнічна), а в XX столітті німецький історик Ф. Майнеке ввів у обіг терміни «етнічна нація» та «політична нація».

Дисертантка підкреслила провідну роль етногенезу у націєтворчих процесах, зауважуючи, що етноси – давніші колективні утворення, ніж нації, але вони позбавлені політичного складника. Тому далеко не кожний етнос реалізується у процесі націєтворення і досягає рівня самосвідомості.

При дослідженні етнічної ідентичності (самосвідомості) підставою для їх формування, як зауважує авторка, є міфи та символи, спільність почуттів, вірувань, пам'яті та колективної долі. В зв'язку з цим, доречно було б звернутися до теорії К.Юнга про колективне несвідоме, який так само висуває гіпотезу про те, що несвідоме у своїх найглибших прошарках деяким чином має частково ожити колективні змісти. Несвідоме у К.Юнга співвідноситься з прошарками історичного та духовного досвіду всього людства. Завдяки цій обставині несвідоме найвіддаленіших одне від одного рас та народів є подібним, що виявляється у подібності автохтонних

міфологічних форм і мотивів. К.Юнг зазначав, що саме історична пам'ять є квінтесенцією колективного несвідомого, що є визначним фактором формування не тільки «самості» та самосвідомості окремого індивіда, а і етнічних груп, націй, народностей.

Висновки до другого розділу дисертації (с. 80-84) дуже розлогі і повторюють текст самого розділу. Замість цього, необхідно було б сформулювати основні положення, які підсумовують основні результати цього розділу.

Звертаючись до аналізу феномену «культура», дисертантка розглядає її як специфічний спосіб людського буття, «життєвого світу», завдяки якому людина та суспільство стають зрозумілими і проявляється не лише по відношенню до людини, а й до певного типу спільноти. Розглядається також функціонування культури як групового феномену у вигляді життєдіяльності спільноти. Дослідниця звертає увагу на таку форму народної культури, як фольклор, вона зауважує, що фольклор – сфера художньої творчості, в якій почуття, думки та настрої народу відображено повною мірою; він виступає головним засобом трансляції архетипних форм синкретичної первісної культури, на тлі якої формується єдність народу і яка визначає його тривкість у часі.

Розглядаючи концептуальні засади національної культури, авторка зазначає, що національна культура – результат виключно свідомої діяльності культурної еліти, яка, розглядає себе виразником духовних інтересів усіх прошарків населення, саме тому існування національної культури завжди поєднується із загальносвітовими цінностями і нормами, а також охоплює систему національних міфів і символів. Дисертантка виокремлює найважливіші культуротворчі чинники: мову, міфологію, релігію та традицію.

Абдрахманова М. Ж. проаналізувала проблему творення української культури кінця XIX — початку XX століття, а також її становлення як національної. У зв'язку з цим, вона робить висновок, що політична еліта не

змогла зреалізувати себе. Що ж до культурної еліти, то вона змінила рівень етнічної свідомості спільноти і підняла її до рівня національної через літературу. Це створило підстави для формування національної літератури, що виходить на світовий рівень.

В роботі проаналізовано періодизацію національного відродження та запропонована власна модель, а саме виокремлені такі періоди: академічний, етнічний і політичний. Дослідниця доводить, що трансформація суспільної свідомості еліти майже в усіх європейських країнах відбувається тотожно, але не однаково.

В дослідженні висвітлено суперечності націєтворчих та культуротворчих процесів початку ХХ століття, пов'язаних із здобуттям державності та незалежності як найвищої форми історичного призначення спільноти. Авторка доходить до висновку, що хоча на період кінця ХІХ – початку ХХ століття на теренах України припадає бурхливе пробудження самосвідомості нації, радикальні зрушення в багатьох сферах політики та культури не відбуваються. Але завдяки діяльності культурної еліти, яка зуміла наблизити свій народ до спільної культурної спадщини, був сформований єдиний простір національної культури. Дисертантка робить висновок, що національна культура є найскладнішим типом комунікації, оскільки вимагає формування єдиного універсального контексту спілкування та високого ступеня національної свідомості.

Висновки до дисертації (с. 182-189) підсумовують основні результати дослідження. Однак, у висновках бажано було б спрогнозувати модель втілення результатів філософського дослідження про націєтворчі та культурні чинники в суспільну практику українського суспільства.

Матеріали та обґрунтовані висновки дисертації Абдрахманової М. Ж. можуть бути використані при розробці фундаментальних досліджень з історії філософії, історії української філософської та політологічної думки, у процесі викладання історії філософії та культури, культурно-просвітницькій та виховній роботі. Крім того, вони сприяють формуванню ідеологічно

незаангажованого аналізу політичних проблем, можуть виступати теоретичною основою для розробки та впровадження нових моделей національної політики.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України в межах комплексної науково-дослідницької роботи кафедри філософії «Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (номер державної реєстрації 0108U001972), що входить до тематичного плану програми розвитку НУБіП України на 2015 – 2020 роки «Голосіївська ініціатива – 2020». Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 4 від 21 травня 2015 року).

Незважаючи на дискусійний характер деяких положень дисертації та певні незначні недоробки, вона має інноваційний характер, її положення відрізняються новизною у постановці проблем, що сприяє, окрім іншого, наближенню історико-філософських досліджень до статусу практичної філософії. Структура дисертації є обґрунтованою, зміст досліджуваної теми повно і послідовно розкривається в основних її розділах. Кожний розділ, як і дисертація в цілому, завершується обґрунтованими висновками.

В цілому, дисертація Абдрахманової М. Ж. «Націєтворчі та культуротворчі чинники української культури кінця ХІХ-початку ХХ століття в контексті модерного історико-філософського дискурсу», присвячена актуальній темі, положення і висновки дисертації є обґрунтованими, основний зміст і ключові положення дисертації досить повно викладені в друкованих працях й апробовані в низці виступів на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях. Кількість і обсяг публікацій відповідає вимогам МОН України, вони надруковані у фахових виданнях. Автореферат автентично відображає зміст дисертації. Дисертація є цілісним, оригінальним, концептуально завершеним

високопрофесійним дослідженням і запропонований дисертанткою підхід розв'язує важливу для української філософії проблему концептуального осмислення націєтворчих та культуротворчих чинників української культури і використання цих ідей для вирішення найболючіших питань українського суспільства.

Дисертація відповідає спеціальності 09.00.05 – історія філософії, профілю спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова і вимогам п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її авторка Абдрахманова М. Ж. заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент

доктор філософських наук,

професор, професор кафедри філософії

Національного технічного університету

України «Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

